

Učebné osnovy
ETICKEJ VÝCHOVY
pre 5. až 9. ročník základnej školy

Prácu na osnovách koordinovali: Ladislav Lenz, Oľga Križová

**Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 3. apríla 1997 rozhodnutím
číslo 1640/97 – 151 s platnosťou od 1. septembra 1997**

CIELE

Etická výchova (spolu s inými učebnými predmetmi a opatreniami) sa zameriava na prevenciu mravnej devastácie mládeže, ktorá v súčasnosti je vážnou hrozbou. Na dosiahnutie tohto cieľa sa neuspokojuje s podávaním informácií o morálnych zásadách, ale aj účinne podporuje pochopenie a interiorizáciu mravných noriem a napomáha osvojenie správania, ktoré je s nimi v súlade. Pozitívnym cieľom predmetu je vychovať zrelú osobnosť, ktorá má vlastnú identitu a hodnotovú orientáciu, v ktorej úcta k človeku a k prírode, spolupráca, prosociálne (sociálne pozitívne) správanie a národné hodnoty zaujímajú významné miesto. Pripravuje mladých ľudí pre život, aby raz ako dospelí prispeli k vytváraniu harmonických a stabilných vzťahov v rodine, na pracovisku, medzi spoločenskými skupinami, v národe a medzi národmi.

Etická výchova má styčné body aj s ďalšími učebnými predmetmi, avšak sústreďuje sa na etický aspekt problémov. Napríklad: využíva úryvky z literárnych diel, ale so zameraním na senzibilizáciu pre etické problémy a pozitívnych vzorov správania. To isté možno povedať o náuke o spoločnosti, ktorá obsahuje TC "religionistika". Etická výchova v TC "Náboženstvo" sa zameriava na etický aspekt náboženstva s cieľom pochopiť správanie a postoje veriacich a vychovávať ľudí s rôznym postojom k vzájomnej tolerancii.

Účinná etická výchova vyžaduje systematické a dlhodobé pôsobenie podľa psychologicky zdôvodneného programu a dostatok času vyhradeného na jeho realizáciu. Z tohto hľadiska 1 hodina etickej výchovy týždenne predstavuje kompromis medzi potrebou a možnosťami. Na druhej strane výchovu žiaka ovplyvňujú aj ostatné učebné predmety. Najmä hodiny estetickéj výchovy, dejepisu a literatúry dávajú príležitosť na rozhovor o etických problémoch, na prezentáciu pozitívnych vzorov správania a pod. Výchovu študentov ovplyvňuje každý učiteľ svojou osobnosťou, správaním a vzťahom k žiakom. Preto je žiadúce, aby sa všetci učitelia oboznámili s cieľmi a metódami etickej výchovy.

OBSAH

Prehľad tematických celkov

1. Základné predpoklady eticky pozitívneho správania (komunikácia, pozitívne hodnotenie seba i druhých, tvorivé riešenie medziľudských vzťahov, vyjadrenie citov, empatia, odbúranie agresivity)
2. Prosociálnosť a spolupráca ako centrálné etické hodnoty
3. Aplikácia etických princípov na konkrétne problémy (vzťahy v rodine, sexuálne správanie, rodinné hodnoty a normy, zdroje etického poznania, život, fyzické a psychické zdravie ako etické hodnoty, etika v ekológii, ekonomické hodnoty, etika a práca v povolani).

5. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

Ciele a obsah tematický celkov

Ciele

Žiak dostáva impulzy a pozitívne skúsenosti, ktoré podporujú základnú dôveru, autonómiu a iniciatívu.

Žiak si osvojí základné komunikačné zručnosti, základné úkony spoločenského správania, učí sa pozitívne hodnotiť seba aj druhých, tvorivo riešiť každodenné situácie v medziľudských vzťahoch.

Žiak vie vysvetliť základné pojmy súvisiace s ochranou prírody a životného prostredia.

Obsah

Hry, ktoré podporujú nadviazanie kontaktov a vzájomné poznanie žiakov

TC 1. Verbálna a neverbálna komunikácia

Pozdrav, otázka, poďakovanie, ospravedlnenie

TC 2. Poznanie a pozitívne hodnotenie seba

Hry a aktivity podporujúce pozitívne sebahodnotenie

TC 3. Poznanie a pozitívne hodnotenie druhých

Pozitívne hodnotenie druhých v bežných podmienkach

Úcta k postihnutým, starým, chorým a pod.

TC 4. Tvorivosť v medziľudských vzťahoch, iniciatíva

Hry a úlohy, rozvíjajúce tvorivosť (napr. doplniť nedokončené čiary, dokončenie príbehu, hádanky, koláže)

Tvorivé riešenie každodenných situácií zo života detí

TC 5. Etické aspekty ochrany prírody

Vnímanie prírody, úcta ku všetkým formám života

Ekologická etika z pohľadu žiaka (zber odpadu, neznečisťovať okolie...)

Účasť na akciách zameraných na ochranu prírody

6. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

Ciele a obsah tematických celkov

Ciele

Študent chápe a vie vysvetliť pojmy empatia, asertivita, spolupráca a prosociálne (sociálne pozitívne) správanie.

Študent si v nadväznosti na učivo 5. ročníka osvojí ďalšie ciálne zručnosti, ako napr. vyjadrovanie citov, empatia, asertivita.

Obsah

TC 1. Identifikácia a vyjadrenie vlastných citov

TC 2. Kognitívna a emocionálna empatia, pochopenie druhých, vžitie sa do situácie druhých

TC 3. Zvládnutie agresivity

Pasívne a agresívne reakcie, ich nevýhody

Vedieť neagresívnym spôsobom obhájiť sám seba a svoje práva, brániť sa proti manipulácii a útokom, vyjadriť svoj názor

TC 4. Pozitívne vzory správania v histórii a v literatúre

Pozitívne vzory v každodennom živote ("hrdinovia všedných dní")

TC 5. Prosociálne správanie

Pomoc, darovanie, delenie sa, spolupráca

Priateľstvo

7. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

Ciele a obsah tematických celkov

Ciele

Žiak si osvojí základné postoje, ktoré podmieňujú kultivované dospievanie. Učí sa poznávať sám seba, objavuje svoju identitu, rozvíja sebaoceňovanie. Učí sa obhájiť svoje práva a názory.

Žiak poznáva svoje práva a povinnosti v rodine, učí sa kultivovane prejaviť svoj názor, postupne preberať zodpovednosť za svoje rozhodnutia, zároveň však rešpektovať rodičov a viesť s nimi konštruktívny dialóg.

Žiak prehľbuje svoju sexuálnu identitu, chápe pozitívne hodnoty priateľstva, lásky, manželstva a rodiny, uvedomuje si riziká spojené s predčasným sexuálnym životom.

Žiak rozvíja pozitívny postoj k postihnutým, chorým, a iným skupinám obyvateľstva, ktoré potrebujú pomoc a porozumenie.

Obsah

TC 1. Objavenie vlastnej jedinečnosti a identity

Veľkosť a dôstojnosť ľudskej osoby, úcta k človeku

Poznať svoje silné a slabé stránky, pozitívne a negatívne vlastnosti

Zdravé sebedovetomie. Prijatť sám seba aj so svojimi nedostatkami

TC 2. Byť sám sebou, vedieť obhájiť svoje práva a názory

Vedieť sa presadiť a obhájiť v rôznych situáciách: opýtať sa prečo, vedieť odmietnuť, vysloviť sťažnosť, vysvetliť svoje názory, požiadať o láskavosť, vysloviť návrh, čeliť manipulácii a tlaku skupiny

TC 3. Prosociálnosť ako zložka vlastnej identity

Nový vzťah k druhým: nezávislosť a rešpektovanie

Rozvíjanie vlastnej identity v interakcii s druhými

Slobodné prijatie záväzkov a vernosť k nim ako predpoklad zrelosti

TC 4. Etické aspekty vzťahu k vlastnej rodine

- Hlbšie poznanie vlastnej rodiny
- Zdravá a nezdravá kritickosť
- Pravidlá hry (práva a povinnosti) v rodine
- Pochopiť rodičov a súrodencov, dobré vzťahy v rodine

TC 5. Etické aspekty integrovania sexuálnej zrelosti do kontextu osobnosti

- Rozvíjanie sexuálnej identity
- Vzťahy medzi chlapcami a dievčatami. Priateľstvo a láska. Utváranie predstáv o budúcom partnerovi.
- "Zázrak života" - počatie a prenatálny život ľudského plodu
- Rozpor medzi pohlavnou a psychosociálnou zrelosťou. Predčasný sexuálny styk, jeho príčiny a dôsledky.
- Pohlavné choroby a AIDS.
- Následky odtrhnutia sexu od osobného vzťahu a zodpovednosti.

TC 6. Vzťah k chorým, starým, postihnutým, mentálne alebo morálne narušeným ľuďom.

- Tolerancia

8. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

Ciele a obsah tematických celkov

Ciele

Žiak vie vysvetliť základné pojmy súvisiace s voľbou životných cieľov, svetonázorom, náboženstvom, etickými hodnotami a normami.

Žiak chápe základné etické problémy súvisiace s ekonomickými hodnotami, pravdou a dobrým menom.

Žiak sa učí rešpektovať ľudí s inými názormi, zároveň však ostať sám sebou; formulovať svoje životné ciele, zdôvodniť základné mravné normy, zaujať správny postoj k otázkam súvisiacim so sexualitou, manželstvom a rodinou.

Obsah

TC 1. Zdroje etického poznania ľudstva

- etika; mravné hodnoty a normy; svedomie
- pozitívne vzory (príklad zrelých osobností),
- literatúra, náboženstvo, umenie a ľudová slovesnosť

TC 2. Život, telesné a duševné zdravie ako etická hodnota

- Ochrana života a starostlivosť o zdravie ako etický problém
- Základy duševnej hygieny
- Niektoré problémy lekárskej etiky (eutanázia, génová manipulácia)

TC 3. Etické aspekty manželstva, rodinného a sexuálneho života

- Sebaovládanie ako podmienka zdravého sexuálneho života

Priateľstvo, zamilovanosť, známosť, manželstvo. Plánované rodičovstvo, "vedomé plodenie", antikoncepcia a prirodzené metódy regulácie počatí, interrupcia a jej možné následky

TC 4. Ekonomické hodnoty a etika

Vlastníctvo a peniaze ako prostriedok a ako cieľ
"Ekonomické cnosti": sporivosť, podnikavosť, umenie hospodáriť
Svojpomoc, solidarita, pomoc sociálne slabším
Poctivosť, ochrana spotrebiteľa

TC 5. Dobré meno a pravda ako etické hodnoty

Poznanie a pravda ako etické hodnoty
Pravda a lož. Tajomstvo. Je vždy nesprávne nepovedať pravdu?
Česť, dobré meno, ublíženie na cti

TC 6. Tvorivosť v medziľudských vzťahoch, v zamestnaní a v povolání

Mravné aspekty národného uvedomenia a demokratického občianstva

9. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

Ciele a obsah tematických celkov

Etická výchova v 9. ročníku je orientovaná na prehĺbenie niektorých hodnôt a sociálnych spôsobilostí, s ktorými sa žiaci stretli na hodinách etickej výchovy už v predchádzajúcich ročníkoch. Ďalej ponúka na diskusiu a zaujatie prosociálnych postojov rozličné aktuálne problémy, ktoré sa dotýkajú našej mládeže. Posledný tematický celok môže poskytnúť skúsenosť pozitívneho myslenia ako pomoc pre obdobie dospievania.

Ciele

Žiak rozvíja povedomie vlastnej dôstojnosti a hodnoty ľudskej bytosti.

Žiak prehĺbi svoje komunikačné spôsobilosti orientované na riešenie problémov a vedenie dialógu.

Žiak sa oboznámi s niektorými vlastnosťami podporujúcimi zdravý životný štýl.

Žiak sa učí preberať zodpovednosť pri ponuke rozličných typov závislostí, vrátane nevhodných masmediálnych vplyvov.

Žiak chápe význam radosti a pozitívneho myslenia v ľudskom živote a snaží sa ich šíriť.

Obsah

TC 1. Prehĺbenie povedomia vlastnej dôstojnosti a hodnoty ľudskej bytosti vôbec

- objavovanie nových darov, ich kultivovanie, rozvoj záujmov
- dar priateľstva pre vnútorný rozvoj ľudskej osoby
- ľudské možnosti, túžby a odvážne sny, odvaha konať

TC 2. Prehĺbenie komunikačných spôsobilostí

- počúvanie, vedenie dialógu, riešenie konfliktov
- asertivita orientovaná na prosociálnosť - požiadať o láskavosť, hovoriť adresne, vedieť povedať nie, oprávnená a neoprávnená kritika

TC 3. Zdravý životný štýl

(Okrem ochrany telesného a duševného zdravia ako etickej hodnoty, určenej pre 8. roč., zdôrazňujeme v tomto tematickom celku niektoré vlastnosti, ktoré podporujú zdravý životný štýl, zahrňujúci vzťah k sebe, k iným, ku všetkému živému i neživému okolo nás.)

- povedomie vlastnej hodnoty
- skromnosť (opak neprimeraného sebaocenenia) nepovyšovať sa nad iných vo vystupovaní, v nárokoch, rečiach
- dobroprajnosť - dopriať iným materiálne i duchovné dobré, vedieť sa tešiť spolu s nimi
- cieľavedomosť, pracovitosť, usilovnosť
- čistota zmysľania, reči a prejavov správania v oblasti sexuality, význam studu a intimity v prejavoch náklonnosti medzi chlapcom a dievčaťom
- kultivované vyjadrenie svojich citov, hlavne negatívnych
- veselosť
- sebaovládanie

Ovocie zdravého životného štýlu.

TC 4. Závislosti, ktoré môžu znehodnotiť a ohrozovať náš život - fajčenie, alkohol, omamné látky, konzumný a nezodpovedný sex, hracie automaty, nadmerné sledovanie televízie, sekty a kulty, skupiny orientované na rasovú neznášanlivosť

TC 5. Masmédiálne vplyvy

Prosociálne vzory v masmédiách (osobné i kolektívne)

Kritické hodnotenie videoprodukcie a televíznych programov

Televízna pseudorealita a jej hodnotenie

Výchova kritického diváka

Možnosti pozitívneho ovplyvňovania televíziou

TC 6. Radosť a optimizmus - trvalé nastavenie ľudského života

- radosť ako dôsledok objavovania hodnôt
- radosť ako výsledok vynaloženej námahy pri dosahovaní cieľa
- radosť ako predpoklad i dôsledok socializácie
- radosť ako dar pre iných (šírenie optimizmu a nádeje vo svojom okolí)
- pozitívny vzťah k životu a k ľuďom

PROCES

Etická výchova vychováva k mravnej zrelosti tým spôsobom, že navodzuje aktivity, ktoré

1. napomáhajú prežitie a pochopenie etických hodnôt najmä prostredníctvom vnímania situácií, prírody, seba a druhých (senzibilizácia),
2. uľahčujú porozumenie a interiorizáciu súvisiacich hodnôt a noriem (hodnotová reflexia),
3. umožňujú nácvik odpovedajúceho správania (nácvik v podmienkach triedy),
4. prenos skúseností, osvojených v škole, do každodenného života (zovšeobecnenie a prenos).

Tieto štyri body predstavujú štyri metodické kroky, nevyhnutné pre účinnú etickú výchovu (pozri Lencz, 1994, kap. 4.2).

Predpokladom účinnosti etickej výchovy je splnenie určitých podmienok, najmä:

- bezpodmienečné prijatie každého študenta, vytváranie priateľských vzťahov v skupine, pozitívne očakávania (atribúcia), induktívna disciplína,
- zdôrazňovanie prosociálnych hodnôt, ako sú spolupráca a pomoc,
- kontakty učiteľa so študentmi aj mimo hodín etickej výchovy; preto etickú výchovu má učiť učiteľ, ktorý v triede učí aj iné predmety.

Metodické materiály pre etickú výchovu obsahujú ku každému tematickému celku bohatú ponuku aktivít. Z nich si učiteľ vyberie tie, ktoré považuje za vhodné vzhľadom na svoje osobné dispozície, vek študentov a iné okolnosti.

Vážnym problémom sú školy s malým počtom žiakov prihlásených na povinnú etickú výchovu. V praxi sa osvedčila taká úprava rozvrhu hodín, aby etickú výchovu mohli dobrovoľne navštevovať aj niektorí žiaci, ktorí zvolili náboženskú výchovu. Ďalšou možnosťou je spájanie ročníkov, čo však prináša isté problémy najmä pri spájaní ročníkov s vekovým rozdielom žiakov 2 alebo 3 roky. V tomto druhom prípade v jednom školskom roku sa preberá látka 1. ročníka, v nasledujúcom školskom roku látka 2. ročníka.

S vydaním učebnice etickej výchovy sa predbežne nepočíta. Učiteľ má k dispozícii najmä metodický materiál, vydaný Metodickým centrom na Tomášikovej ul. č. 4, POB č. 14, 820 09 Bratislava.